

ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У СЕРЕДОВИЩІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Пінчук О.П.

*Інститут інформаційних технологій і засобів навчання
Національної академії педагогічних наук України, Київ*

У доповіді представлено результати аналітичного дослідження змін, які відбуваються у педагогічній взаємодії при використанні в навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи дистанційних форм навчання. Розглянуто деякі особливості дидактичної взаємодії у межах штучно створеного комунікативного простору дистанційної форми навчання.

The results of analytical study of changes taking place in pedagogical interaction in use of distance learning forms in educational process of general secondary school are presented in the report. Certain features of didactic interaction within the artificially created communicative space of distance learning are studied.

Активно впроваджуючи у практику загальноосвітньої школи ідеї технологізації та інформатизації, важливе місце та роль живої безпосередньої взаємодії педагога з учнями не підлягає сумніву. Сьогодні, коли у нашій країні, як і у всьому світі, дистанційні форми навчання отримують все більше розповсюдження, обговорення цього питання знову стає актуальним. По-перше, у дистанційній освіті кількість очних зустрічей мінімізується, а інколи є відсутньою. По-друге, дистанційне навчання часто сприймають як певну генерацію заочного та модифікують в нових умовах формалізм, безособистісний характер та неефективність очних зустрічей учасників останнього. По-третє, вікові психологічні особливості учнів, їх недостатня вмотивованість до навчання створюють передумови необхідності живого спілкування з учителем та здійснення ним заохочувальних та карних функцій по відношенню до учня особисто.

Принадними рисами дистанційної форми навчання вважають її незалежність від простору та часу, тобто від відстані суб'єктів навчальної взаємодії та часового параметру вступу в дану взаємодію.

Дослідниками особливостей дистанційного навчання активно вивчається спектр загальних питань, який стосується дидактичних принципів та технологічних платформ. Втім, комунікативна складова даного явища, з точки зору якості педагогічних впливів, розглянута сьогодні недостатньо.

Рис. 1. Педагогічна взаємодія у різних формах навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів (порівняння)

Для дистанційної форми навчання явище комунікації, невід’ємної складової будь-якого педагогічного процесу, набуло визначального характеру, від рівня втілення якого залежить ефективність навчального процесу. У середовищі дистанційного навчання комунікація є електронною. Електронна комунікація у системі «людина-комп’ютер-людина», надає можливості реалізувати інтерактивну суб’єкт - суб’єктну педагогічну взаємодію.

Педагогічна взаємодія відноситься до основних сфер педагогічної праці – навчання і виховання. Якщо термін «педагогічна взаємодія» застосовувати виключно до навчання, то виникає новий термін «дидактична взаємодія». Під терміном «дидактична взаємодія» ми розуміємо інтерактивний процес виконання пізнавальних завдань, формулювання яких є прерогативою діяльності вчителя [1]. Системна послідовність навчальних завдань складає програмну основу для навчальної діяльності учнів, практичне здійснення якої забезпечує необхідні умови для інтеріоризації навчальних дій і перетворення пов’язаної з ними інформації на знання та особистісні смисли. Функціонально педагогічна взаємодія виявляється у створенні мовленнєвого тексту під час діалогу вчителя й учня. Його структура та зміст визначається темою уроку, цілями дидактичних завдань. Цілі, в свою чергу, залежать від прояву мотиваційних, операційних аспектів учасників взаємодії в інтеракціях та комунікації.

Оскільки йдеться про дистанційне навчання, основним змістом управління якого є комп'ютерна система, ще на етапі проектування навчальної діяльності визначають основні вимоги до організації діалогової взаємодії, психологічні вимоги до діалогової взаємодії для підтримання належного рівня мотивації, психологічні та лінгвістичні вимоги до діалогу. Враховують наявність або відсутність участі консультанта центру дистанційного навчання. Проектуючи на концептуальному рівні організацію діалогової взаємодії, розробник формулює основні вимоги до неї, враховуючи при цьому як вікові, так і індивідуальні особливості учнів, з'ясовує, коли саме учня слід залучати до діалогової взаємодії. На думку Машбиця Ю.І. [2] одним з поширених недоліків сучасних комп'ютерних навчальних систем є те, що їх розробники намагаються якомога ширше використати діалог, вважаючи, що, чим його більше, тим ефективнішим буде навчання. Як один із наслідків, учня залучають до діалогової взаємодії, коли він ще не готовий до цього. Він обдумує шляхи розв'язування задачі, а запитання, що ставить система, порушують хід його міркувань.

При проектуванні педагогічної взаємодії необхідно враховувати не лише предметну її спрямованість на вирішення конкретних проблем, з якими учень не може впоратись, а й мотиваційну сторону учіння.

Слід зауважити, що новизна дистанційного навчання як форми навчання у загальноосвітніх навчальних закладах сама по собі збуджує інтерес, стимулює зміцнення внутрішніх учбових мотивів.

У процесі експериментальної перевірки доцільності та ефективності використання елементів дистанційного навчання в умовах загальноосвітніх навчальних закладів проводилося анкетування учасників експерименту: учнів та учителів, які взяли участь в експерименті та батьків (www.testportal.org.ua).

Цікавим з точки зору мотивів навчання є порівняння відповідей учнів, учителів та батьків на деякі питання анкет, а саме: стосовно причин участі в експерименті дистанційного навчання та очікуваних результатів. Серед запропонованих відповідей на запитання «Чому ти береш участь у експерименті з дистанційного навчання?» можна було обрати декілька, або запропонувати свою, вільно вводячи вислів з клавіатури.

Для більшості учасників експерименту з дистанційного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів провідним мотивом розпочати роботу була можливість випробувати себе у нових умовах навчання, внести зміни у традиційний навчально-виховний процес, бути «сучасним».

Аналіз висловлювань власної думки учасниками опитування (учні та батьки) у вигляді розгорнутої відповіді, щодо очікуваних результатів дистанційного навчання, дозволив згрупувати їх наступним чином: якісно новий рівень знання навчального предмету; позитивні зміни у формі та організації процесу навчання; формування умінь навчатися дистанційно.

Результати опитування тьюторів до початку експерименту («Що Ви очікуєте від участі у експерименті?») вказують на те, що всі відповіді учителів так чи інакше стосуються питань підвищення кваліфікації, набуття нових фахових умінь, можливості освоїти нові інформаційні та телекомунікаційні технології.

Дидактична взаємодія відбувається у межах штучно створеного комунікативного простору. Комунікативний простір передбачає сформовану ситуацію взаємодії, в якій є місце, час та взаємне бажання для спілкування, спрямованого на досягнення цілей процесу навчання [3]. У центрі комунікативного простору знаходиться навчальний предмет. Задача учителя – проектування цього поля, а не предмету, проектування впливу та, урешті-решт, проектування педагогічної взаємодії учасників навчального процесу.

Для опису комунікативного простору можна використовувати наступні параметри: комунікативна дистанція, щільність комунікації, наявність опосередкованості. Для побудови моделі комунікативного простору доцільно використати дихотомічний принцип. Отже, комунікативна дистанція приймає два значення – близька і далека. Щільність комунікації – глибока і поверхнева. Характер суб'єкт-суб'єктних відношень – прямий і опосередкований [3].

На сучасному етапі розвитку відкритих освітніх систем для опису комунікативного простору дистанційної форми навчання ми використовуємо наступні параметри: близька дистанція, поверхневий характер комунікації, наявність проміжних ланок у комунікації учитель – учень.

Дистанція. Дистанційне навчання учнів може здійснюватися і як індивідуальне, і як групове, причому останнє, як правило, передбачає віртуальну групу, члени якої у більшості випадків взаємодіють переважно за допомогою електронної пошти, хоча все більшого розповсюдження набуває і використання веб-зв'язку. Отже, створюється можливість варіювати як асинхронну, так і синхронну інтерактивну взаємодію учня з усіма партнерами по спільній діяльності (як педагогом, так і учнями), що перебувають будь-де і належать віртуальній спільноті (група, клас).

Опосередкованість. Дистанційне навчання є континуумом

технологій навчання, що використовує поєднання інформаційних та комп'ютерних технологій із телекомунікаційними.

Щільність. Проблема глибини комунікації потребує вирішення як з технічної точки зору (доступ до віддалених інформаційних ресурсів, включаючи бази знань, експертні й навчальні системи), так і точки зору змістовного наповнення.

Учасників педагогічної взаємодії об'єднує їхня обопільна зацікавленість у спільному об'єкті, що має для них предметно-практичну, пізнавальну значимість. Навчальна задача, з одного боку, є певною проблемною ситуацією, в якій діє суб'єкт, з іншого, вона – об'єкт розумової діяльності суб'єкта. Якщо об'єктом вивчення є навчальна задача зафіксована у предметно-знаковому середовищі, яке реалізовано за допомогою засобів мультимедійних технологій, тоді спостерігається неявно зафіксований вплив його розробника як суб'єкта педагогічної взаємодії. Суб'єкт-об'єктні відношення у педагогічній взаємодії опосередковуються суб'єкт-суб'єктними відношеннями. Вчитель інтерпретує навчальний матеріал. Опосередкування суб'єкт-об'єктних відношень у процесі педагогічної взаємодії є багаторазовим: інтерпретація об'єкта автором навчального тексту, інтерпретація об'єкта вчителем, інтерпретація тексту вчителем. При використанні засобів мультимедійних технологій у навчальному процесі відбувається інтерактивна інструментальна педагогічна взаємодія, спрямована на опосередкування зв'язку між предметно-знаковим середовищем і учнем як суб'єктом пізнання.

Педагогічна взаємодія, методика навчання, організація процесу навчання набувають суттєвих змін при використанні у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи дистанційних форм.

Існує дві основні моделі дистанційного навчання учнів ЗНЗ, які побудовані на основі комп'ютерних мережних технологій:

- позбавлена безпосереднього спілкування учителя з учнями;
- передбачає обов'язкову безпосередню взаємодію педагога і учнів.

Перша може бути використана у загальноосвітніх навчальних закладах, наприклад, під час карантину.

Інтелектуально-емоційна особистісна взаємодія учителя та учні відіграє важливу роль у розвитку умінь продуктивного характеру, комунікативних здібностей, здатності до рефлексії тощо. Отже, друга модель є визначальною. Існує психологічно обґрунтована необхідність у створенні майданчиків для очної педагогічної взаємодії.

Основними принципами, на яких повинна будуватися педагогічна взаємодія під час очних зустрічей для того, щоб дистанційне навчання

було ефективним, є: інтенсивність взаємодії; діяльність, яка адекватна змісту навчання; особистісна орієнтованість спілкування; активність навчання; проблемність і рефлексивність.

Для дистанційної освіти в цілому властивий неоднорідний контингент учнів, що обов'язково впливає на характер педагогічної взаємодії. Знання про суб'єктів навчання істотно полегшують учителю вибір адекватних методів педагогічного впливу та педагогічної взаємодії зокрема.

Список літератури

1. Велитченко Л. К. Педагогічна взаємодія: теоретичні основи психологічного аналізу / Велитченко Л. К. – О.: ПНЦ АПН України, 2005. – 302 с.

2. Машбиць Ю.І. Психолого-педагогічне проектування системи дистанційного навчання / Машбиць Ю.І. // Психологічна теорія і технологія навчання. Актуальні проблеми психології ; за ред. С.Д.Максименка та М.Л.Смульсон. – 2008. – Том 8. Випуск 5. – Режим доступу до журн. : <http://psy-science.com.ua/department/zbirnyk-2008/8.htm>. – Заголовок з екрана.

3. Пінчук О. П. Результати експериментальних досліджень застосування мультимедійних технологій в навчальному процесі базової школи / О. П. Пінчук // Проблеми освіти : наук. зб. / [Кол. авт.]. – К. : Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, 2008. – Вип.55. – С.41–50.